

De waarheid

DE WAARHEID

Peter De Graef



Inhoud

9

Voorafje

13

Twee portretten van de wereld

27

Het mapje met Jouw Waarheid

37

Botsende waarheden, grote conflicten

59

De werkelijkheid als paradox

71

Het hardnekkige eigenbelang

87

De groothoeklens

99

Over materie en de aard van
de werkelijkheid

103

Het probleem exacte wetenschap

109

De waarheid op persoonlijk vlak

113

Waarheid versus leugen

117

The noble art of spinning

125

Het probleem taal

133

Opzettelijk gevormde waarheid

141

Afdalen tot we bij de waarheid komen

145

Glimpen van een werkelijkheid
voorbij de ratio

159

Geluk

167

Besluit

De waarheid heeft de neiging boven alle twijfel verheven te zijn. We twijfelen ons ziek. We halen zelfs het bewijs voor het gegeven dat we bestaan uit het feit dat we twijfelen. Maar wanneer het de waarheid betreft, is van twijfel plots geen spoor meer. We zouden dus kunnen zeggen dat ‘de waarheid’ het ontbreken van twijfel is; dus eerder een mentale gesteldheid dan een gegeven. De waarheid slaat niet op iets dat waar is, maar op iets waaraan we niet twijfelen.

— Lev Sjestov

Voorafje

Voor we beginnen misschien eerst een paar dingen duidelijk stellen.

1. Als u gehoopt had in dit boek de waarheid te vinden, leg het dan maar snel weg. De waarheid staat hier niet in. Vraag de boekhandelaar dan beter naar de Bijbel, of de *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* van Newton. Een exemplaar van het *Tractatus Logico-Philosophicus* van Wittgenstein. *Whatever*.
2. Uiteraard heb ik zelf, zoals iedereen, een ‘eigen’ waarheid; een idee van hoe alles ineenzit. Ik heb mijn uiterste best gedaan om dat idee buiten dit boek te houden, omdat ik niemand waar dan ook van wil doordringen of overtuigen, maar dat is me niet gelukt. Mijn eigen overtuigingen spoken hier rond. ‘Kon je dan niet objectief blijven?’ hoor ik u denken. Alsof met objectiviteit alles is opgelost. Ik weet dat in onze westerse cultuur een breed gedragen consensus leeft dat objectiviteit onaantastbaar is. Het materialisme als denkrichting en het succes van de exacte wetenschap hebben ons met die voorliefde opgezadeld. Als we het bijgevolg over ‘de waarheid’ willen hebben, moeten we die voorbij de beschrijving en het objectieve rechtstreeks bij de ervaring gaan zoeken. Als we bijvoorbeeld objectief over klank willen praten, dan hebben we het alleen over elektronische fluittonen met toonhoogten tussen 20 en 20.000 hertz. Bij een cello die een A speelt,

horen we een tiental verschillende fluittonen op verschillende geluidsterkten door elkaar. Maar dat is nog steeds objectiveerbaar. Nu nemen we u en mezelf mee in de beschouwing, want met alleen die aangestreken cello is er nog geen ervaring. Er moet iets of iemand luisteren. Wat gebeurt er met mij wanneer ik de cello hoor? Wat gebeurt er met u? Dat kan zo verschillen dat daar op voorhand geen zinnig woord over te zeggen valt, tenzij: dat het heel verschillend is. Ik ervaar de cello zelf al anders wanneer ik hem 's ochtends hoor bij een kopje koffie, of 's avonds wanneer ik net thuiskom en ontdek dat ik mijn sleutels kwijt ben maar dringend moet plassen.

3. De waarheid is een concept dat we hebben bedacht om vat te krijgen op de ervaring. Het leven op aarde is bijzonder misleidend en we hopen met de waarheid als kompas ons een beetje beter te kunnen oriënteren in de chaos aan feiten en omstandigheden, gevoelens en gedachten. Onze liefde voor objectiviteit heeft ons geen stap dichterbij gebracht bij die stabiliserende factor die de waarheid theoretisch gesproken zou moeten zijn. Wanneer we de waarheid zouden kennen over de aard van de werkelijkheid, het doel van het leven enzovoort, dan zou die kennis ons accuraat en zonder omwegen bij hét streefdoel – namelijk geluk – moeten brengen. Nu heeft onze liefde voor objectiviteit ons weliswaar een uitstekende technologie opgeleverd en een enorme groei in de materiële welvaart, maar tot onze verbazing zitten we – verbijsterd en obeer, overwerkt en psychisch leeg boven op een berg luxe, gemak en rijkdom – ons af te vragen: 'Waar ging het mis!? Wat doen we – nog altijd – niet goed?' We lijken

nog even ver verwijderd van de waarheid als vóór de eerste industriële revolutie. Daarom is objectiviteit niet langer een optie wanneer het erop aankomt mijn eigen subjectieve visie te overstijgen.

4. Een alternatief heb ik niet gevonden. Dus ik vrees dat u, wanneer ik u meeneem op mijn zoektocht naar de waarheid, mee door mijn bril zal moeten kijken. Het goeie nieuws is dan weer dat dat bij elke theorie en elke beschouwing zo is. Ook bij de meest objectieve beschouwingen! Objectiviteit is immers net zo goed een bril!

Twée portretten van de wereld

Ik begin dit boek graag met twee portretten van de wereld te schetsen. Dat zijn niet de twee enige verhalen die de wereld in woorden zouden kunnen vatten. Er zijn er nog meer. Maar ze doen ons wel nadenken over wat dat is, ‘de waarheid’.

Leugens, overal leugens

Voor we het concept ‘waarheid’ rechtstreeks onder de loep nemen, wil ik even vanuit de tegengestelde richting aanvliegen en een paar open deuren intrappen. We worden namelijk omringd door leugens: onze samenleving is doordrongen van onwaarheden, en toch verzet niemand zich daartegen.

In de reclame wordt de grootste onzin voor werkelijkheid gesleten. Een oliemaatschappij die zegt te zorgen voor onze toekomst, een bank die beweert: ‘Wij hebben het voor u!’ of een voedingsmultinational die bereide voeding ‘gezond’ noemt. Het wappert ons van overal tegemoet: op enorme borden tegen blinde gevels, op zijkanten van bushokjes of binnenkanten van weekbladen, op websites voor of tijdens YouTube filmpjes. En we letten er niet meer op, we wachten lijdzaam af. Maar het nestelt zich in ons bewustzijn en gaat deel uitmaken van ons referentiekader. Die reclame maakt bijvoorbeeld ongestraft gebruik van muziek uit het klassieke repertoire van Vivaldi, Pachelbel of Bach. De volgende keer dat je thuis die plaat opzet of het stuk tijdens een

concert hoort, zie je een dure auto rijden of een biertje dat je niet interesseert van dichtbij en in slow motion worden ingeschonken, een tampon die uit zijn cellofaantje wordt gehaald. Als ik in het park een zwaan zie landen op de vijver, dan denk ik aan een luchtvaartmaatschappij...

Zucht.

Waarom laten wij dat toe!?

Omdat we denken redelijke wezens te zijn die zich niet laten vangen. Maar de fabeltjes uit de reclame spelen zich niet af in het gebied van de redelijkheid. Soms gaat het om zuivere oplichterij.

Bijvoorbeeld dingen die 'X euro 99' worden geprijsd (zoals ook dit boek). Die 'X' wordt enorm groot getoond, terwijl ze voor de '99' het kleinst denkbare lettertypetje gebruiken. Ik hoor de middenstander zich al verdedigen: 'Dat is geen oplichterij. Het stáát er toch! Je moet gewoon goed lezen.' Maar mij goed leren lezen, is niet de taak van de middenstander. Daar hebben we scholen voor. En brillenwinkels.

We betalen 'X euro' plus een extra eurostuk voor die 99cent, waarna de middenstander ons met een royaal gebaar en een gezicht van 'Kijk mij hier 's effe eerlijk zijn' dat ene centje terugbetaalt. Waarom stoppen wij dat centje gewoon weg? Waarom schuiven we het niet met een gedecideerd gebaar over de toonbank terug naar de middenstander met de woorden: 'Meneer de middenstander, doe me nu 's een plezier en stop dat centje 's in het mondje van uwen eikel.'

Nog zoiets... Een kledinggigant verkoopt bikini's voor 4,99 euro met een sterretje. Enorme affiches langs de invalswegen van de stad: leuke vrouw met een prachtige bikini voor 4 euro – die 99 achter de komma zie je niet en dat

sterretje al helemaal niet. Als je als voorbijganger je hond uitlaat en je hebt even, dan kan je ontdekken dat het sterretje verwijst naar een tekstje onderaan waarin staat dat die 4,99 euro niet voor de hele bikini is, alleen voor het bovenstuk. Maar mijn vriendin die op weg is naar haar werk en die affiche ziet terwijl ze in de wagen voor het rode licht staat, die ziet een mooie bikini voor 4 euro en droomt meteen weg. Ze ziet zich in de zomer al in zo'n dingetje schelpjes lopen zoeken op het strand van Adinkerke. Om zich verder te verdiepen in de prijszetting heeft ze geen tijd, want het licht springt op groen, er wordt getoeterd achter haar – zij zit in haar hoofd nog in Adinkerke – en er ligt een drukke dag in het verschiet. 's Avonds na het werk gaat ze naar de winkel en daar krijgt ze voor het eerst te horen dat die 4 euro alleen voor het topje is. De hele bikini kost 14,99 euro – haast vier keer meer! Maar de beslissing is die ochtend al genomen: ze heeft zich in gedachten de hele dag, ter compensatie van de drukte op het werk, op die bikini verheugd. Dus ze koopt hem. En dan komt ze thuis en voelt ze zich niet goed. En terecht! Want ze werd beetgenomen.

Waarom laten we dat toe?

Waarom gaan we niet, bij wijze van protest, massaal die bovenstukjes kopen bij de kledinggigant zodat ze zich daar op het einde van de zomer geen raad meer weten met de broekjes? Waarom verschijnen de vrouwen als reactie niet met alleen die topjes aan op het strand!? Geen gezicht! Toegegeven! Wij jongens zouden uit solidariteit onze bermuda in tweeën kunnen knippen en dan met maar één dij in één pijp en het geslacht vrij in de ruimte, naast hen kunnen gaan liggen zonnen. Daar zullen vragen op komen. Commentaren op de socials. Maar als reactie daarop wijzen

we richting kledinggigant. Daar is het tenslotte begonnen. We hebben die mogelijkheid om het doen stoppen toch in handen.

Waarom doen we dat niet?

Nog ééntje. Al die gratis eenheden in verpakkingen in de supermarkt: bij aanschaf van zoveel stuks, twee gratis. Dat is natuurlijk niet zo. Die gratissen zijn in de prijs door-gerekend. Dat wéten wij allemaal. Maar waarom doen ze dat dan? Omdat het wérkt. Omdat... als je 's avonds na een uitputtende dag op kantoor en vóór je de kinderen naar de muziekschool gaat brengen nog gauw wat boodschappen gaat doen voor het avondeten; dan voel je je meestal zo opgenaaid dat die paar gratis rollen wc-papier je troostend staan toe te lachen. Jij mag iets gratis. Jij die zo onder druk staat, die door niemand gezien wordt, jij verdient iets gratis. En je hángt! Die dingen liggen al in je karretje lang voor je kan nadenken.

Waarom gaan we niet massaal op zaterdagochtend, wanneer we nog fris in onze geest zitten, de supermarkten afschuimen om al die gratis eenheden uit de verpakkingen te scheuren? Dat mag niet, zal je zeggen. En inderdaad als we dat zouden doen, zou er al vlug iemand van de winkel zeggen: 'Meneer, mag ik even vragen, wat doet u daar?' En dan antwoordt u: 'Ah! Ik haal die gratissen er alvast uit voor iemand anders ermee weg is.' Waarop de meneer van de winkel er waarschijnlijk op zal wijzen dat het de bedoeling is om het hele pak aan te schaffen. En dan haalt u de dikke Van Dale tevoorschijn – was ik nog vergeten te vertellen: die moet u meenemen naar de winkel – en dan wijst u het woordje 'gratis' aan. Gra-tis. U wijst op de overeenkomst met het woord op de verpakking. In Van Dale staat dat gratis

betekent 'zonder dat daar iets tegenover staat'. U zou dus met redelijk succes een rechtszaak kunnen aanspannen. Zeg dat maar tegen de meneer van de winkel.

Maar we doen dat niet.

We proberen te leven met de discrepantie tussen de wereld die ons via reclame wordt voorgeschoteld (een ideale wereld waarin iedereen moeiteloos gelukkig is) én de wereld waarin we elke dag wakker worden en onze tanden poetsen. Onze hond komt niet in slow motion de hoek om wanneer we een blik voer opentrekken. De onvrede die voortkomt uit het verschil tussen de wereld waarin we écht leven en die ideale reclamewereld die binnen handbereik lijkt te liggen, luchten we anoniem op de sociale netwerken of in het stem-hokje, waardoor het internet vol bagger komt te zitten en de democratie vol idioten.

Maar, we verduren óók de onzin die via de media over ons wordt uitgegoten. Dat komt uit alledaags onvermogen, slaperigheid, onoplettendheid, onbewustheid, lethargie, inertie en vooral: het onbewuste geloof in het heersende narratief dat stelt dat er alleen materie bestaat en dat het leven bijgevolg eenmalig en zinloos is. Probeer dus zoveel mogelijk leuke dingen te doen. Daarvoor heb je geld nodig. Dus je werkt je suf. Los daarvan brengen leugens meer op dan de waarheid, dus wat wil je daaraan doen?

Naast de reclame zijn er de pertinente onwaarheden die de industrie ons voorschotelt, de sjoemelsoftware, de wetenschappelijk onderbouwde twijfel over het klimaatprobleem of de schadelijkheid van tabak. De belangenvermengingen, de klimaattoppen door olie gesponsord, de economische fora waarop politici zich laten zien, de draaideurmechanismen

tussen politiek en bedrijfsleven en de honderden miljarden crimineel geld in het financiële systeem.

Wat een wereld!

Hoe moeten we daarmee omgaan? Hoe kunnen we ons daarin handhaven?

Op den duur vind je alleen nog oprechtheid bij de toneelspeler. Die dóét wel alsof hij iemand anders is, die loopt de boel daadwerkelijk te belazeren, maar iedereen wéét dat. Dat is een afspraak, een conventie. Als ik op het toneel een tinnen kroontje opzet en zeg: 'Ik ben de koning van Denemarken', dan wéét de hele zaal dat dat flauwekul is. Maar de emoties die ik vervolgens oproep in mezelf, bij het graf van mijn vader, tegenover mijn valse oom en mijn onbetrouwbare moeder, die zijn oprecht. Want als ik daar loop te faken, dan verdien ik het zout in de pap niet. Dus ik zorg wel dat ik daar echte boosheid oproep, echt verdriet en echte verwarring.

Ik zag een keer een documentaire over apen. Ze woonden in een jungle bij stilstaand water, waarin lelies groeiden. Die apen vonden de wortels van de lelies lekker. Maar, er zaten ook krokodillen in het water. En die vonden die apen dan weer een lekkernij. Daar hadden de apen het volgende op gevonden: een deel van de groep bleef in de boomtakken boven het water zitten. Van daar konden ze goed zien wat er onder water gebeurde. Het andere deel van de groep ging dan het water in om lelies uit de modder te trekken. Als er een krokodil werdesignaleerd, riepen de apen in de boom iets als: 'Bik! Bik!' En dan spurtten alle apen het water uit en had die krokodil niks. Op een gegeven moment zie je in die documentaire een jong aapje in z'n eentje lelies gaan trekken. Wanneer hij uit het water wil komen, staat er

op de oever een veel oudere aap hem op te wachten. Groot en sterk. Die ouwe moet hebben gedacht: ik ga hier m'n leven niet riskeren. Ik geef zo'n kleintje een paar klappen en pak zijn wortels af. Makkelijk en veilig. Nu, dat kleintje ziet wat er te gebeuren staat. Je ziet hem aarzelen! Hij staat tot aan zijn tepeltjes in het water te rillen en met zijn oogjes te knippen. Ineens roept dat kleintje: 'Bik! Bik!' Die grote denkt: godverdomme, krokodillen! Hij draait zich om, om het struikgewas in te vluchten. En dat kleintje komt rustig het water uit met zijn handen vol lelies.

Ik was geschokt door deze scène. Want daar werd dus gewoon gelógen! In volle natuur!

Toen ik er later verder over liep na te denken, kwam ik erachter dat ook de natuur – die we geneigd zijn als zuiver en moreel onaantastbaar te beschouwen – stikt van de leugens.

Neem nu: de wandelende tak! De kameleon! De inktvis! De zeeduivel! Allemaal doen ze alsof ze hun omgeving zijn. De strontvlieg die haar hele leven de wesp uithangt, de tijger die doet of hij gras is. Een panter die je probeert te doen geloven dat hij een veeg vlekkerig zonlicht is. Planten die op de onderkant van hun bladeren gezwollen laten groeien die op rupseneieren lijken...

Deze wereld, de planeet waarop wij leven hangt aaneen van deceptie en onwaarheden. Niks is wat het lijkt.

Bovendien blijkt ook ons bewustzijn zo onbetrouwbaar als een handgranaat.

Het is hopeloos.